

8. Куруленко Э. А. Историческая эволюция детства. Социокультурный аспект : [Электронный ресурс] / Э. А. Куруленко. – Режим доступа : <http://weblib.ssu.samara/Dlib/vestnik/PreviewArticle.php/?section=soci&vyear=1998&vnumber=1&>
9. Леви-Стросс К. Путь масок / К. Леви-Стросс. – М. : ОГИ, 2000. – 235 с.
10. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид. – М. : Наука, 1988. – 430 с.
11. Мосс М. Социальные функции священного / М. Мосс. – СПб. : Евразия, 2000. – 446 с.
12. Петров М. К. Пираты Эгейского моря и личность / М. К. Петров. – М. : Политиздат, 1966. – 267 с.
13. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или о воспитании / Ж.-Ж. Руссо // Педагогические сочинения : в 2-х т. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 1. – 653 с.
14. Сепир Э. Языки Центральной и Северной Америки / Э. Сепир // Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М. : Прогресс, 1993. – С. 409-421.
15. Фрейд З. Тотем и табу / З. Фрейд // «Я» и «Оно». Труды разных лет : в 2-х т. / З. Фрейд; [пер. с нем.]. – Тбилиси : Мерани, 1991. – Т. 1. – С. 193-350.
16. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность / Ю. Хабермас; [пер. с нем.]. – М. : Наука, 1992. – 235 с.

Петінова О.Б.

УДК 100+370

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ

Актуальність проблеми. В умовах сучасних трансформаційних процесів, які відбуваються у сфері освіти України, увагу науковців привертають проблеми сільської школи. Вона потребує реформ та модернізації в рамках ринкової економіки та формування Людини Економічної. Все це вимагає філософського осмислення, адже саме на підставі результатів філософської рефлексії та системного підходу до аналізу тенденцій розвитку соціального прогресу, який є характеристикою сучасного стану людської цивілізації можна розробити стратегію модернізації освіти як соціального інституту в умовах підготовки молоді до життя в ринковому суспільстві.

Важливим стратегічним завданням розвитку освіти України в ХХІ ст. є створення системи безперервного навчання і виховання підрастаючого покоління, формування цілісної, всебічно розвиненої особистості. Державна національна програма "Освіта" закликає до створення в державі умов для задоволення освітніх і виховних потреб. Це стосується не лише міських, а й сільських шкіл.

Як стверджувалося на підсумковому засіданні колегії МОН України, "...актуальними сьогодні є проблеми доступності, якості, ефективності освіти для села" [3, с.6]. Головне завдання освітньої галузі – зберегти цю націю, не загубити її самобутність. Надзвичайно вагомим в українському суспільстві є досвід загальноосвітньої сільської школи, зокрема початкової.

Аналіз останніх досліджень. В теорії та практиці педагогічної освіти та її філософського осмислення нагромаджено певний досвід, який охоплює організацію навчання і виховання у початковій школі (М. Богданович, М. Бурда, О. Савченко, Б. Друзі, М. Левшин та ін.). Особлива увага приділяється пошукам шляхів удосконалення навчального процесу в сільській школі (І. Бех, В. Мелешко, Р. Охрімчук, В. Хрущ та ін.).

Утім, ці дослідження не виснажують усіх аспектів діяльності шкіл сільської місцевості, оскільки актуальність проблеми зумовлюється насамперед основною суперечністю існуючої системи освіти – дедалі зростаючою потребою в багатоваріантному спектрі освітніх послуг і відсутністю можливостей здійснювати їх на рівні школи [3, с. 6], наголос у якій робиться на професіоналізм учителя та індивідуальність школяра.

Постановка завдання. *Метою даної статті є висвітлення проблем і перспектив розвитку сучасної сільської школи та їх філософське осмислення.*

Виклад основного матеріалу. Сучасна сільська школа характеризується: урізноманітненням мережі закладів нового типу (освітні округи, школи-садки, школи-родини, школи для дітей з особливими потребами, ліцеї для обдарованих тощо); зменшенням питомої ваги сільської школи у системі безперервної освіти (щороку знижується кількість першокласників, статистичні дані показують, що у 2009–2010 н. р. їх зменшилось більше ніж на 39,5% порівняно з 2003–2004 н.р.); реальною можливістю для одержання дитиною повноцінних знань у зв'язку з комп'ютеризацією всього навчально-виховного комплексу; збереженням і відродженням духовного єднання поколінь, неповторністю і культурною самобутністю.

У контексті проблеми сучасної школи актуальним нам бачиться питання збереження мережі сільських шкіл. Сучасна сільська школа – це не лише географічне, а й соціальне утворення. Сьогодні зрозуміло стає всім: де є школа, там функціонує і розвивається село. Її головною метою є формування людини, всебічний розвиток особистості. Причому, як наголошував экс-міністр освіти і науки України С. Ніколаєнко, "...треба відходити від традиційних форм навчання, в основі яких – елементи насилля над дітьми. Для вчителя має стати прописною істиною: щоб учень прагнув учитися, вмів володіти знаннями, його необхідно зацікавити. Втрата частиною дітей мотивації до навчання, зацікавленості у результатах – камінь спотикання на шляху до якісної освіти" [3, с. 7].

Нестандартні умови функціонування сільської школи вимагають пошуку відповідних форм, методів і прийомів роботи із школярами та засобів, які дадуть можливість гнучко організувати навчально-виховний процес для позитивного використання цих умов.

Ще однією важливою проблемою сільської школи є неможливість отримати якісну освіту без достатньої підготовки дітей до вступу в школу. Тому доцільно торкнутись і створення дошкільних закладів на селі. Нині у сільських школах здійснюється підготовка учнів до першого класу, існують школи-садки. Крім цього, повинна отримати підтримку ініціатива МОН України з організації „школи-родини” – загальноосвітнього закладу першого ступеня, створеного з урахуванням специфіки місцевості та демографічної ситуації за місцем проживання дітей [3, с.7].

Цікавою, здатною забезпечити високу якість освіти є ідея створення освітніх округів. Це інтегроване об'єднання, куди входять дошкільні, загальноосвітні, дитячі, музичні школи [3].

Власне, в цих умовах доцільним є вивчення перспектив сільської школи. Зупинимося на їх аналізі більш детально. Початкова ланка в цьому плані відіграє недрюгорядну роль. Вона є тим фундаментом подальшого навчання, який закладає в дітей глибокі і міцні знання, певний рівень вихованості.

Досвід учителів-початківців свідчить про те, що діти краще розвиваються, якщо для них ретельно спланувати учнівське оточення, підтримувати партнерське навчання. Широке впровадження комп'ютерів, деперсоналізація особистості вимагає використання у сільській школі педагогічної технології навчання і виховання, здатної в інформативному просторі вирізнити необхідні та значущі знання і використати їх у певній ситуації. Серед найбільш важливих ознак такої технології, яку застосовують у сучасній сільській школі, є: орієнтація на усвідомлене сприймання та розуміння інформації, готовність до її використання; формування потреби вчитися; гармонія духовних і матеріальних цінностей особистості.

З огляду на окреслену специфіку сільської школи тут потрібні інші підходи до побудови навчально-виховної роботи з учнями. Вирішення потребують проблеми індивідуалізації, інтегрованого змісту навчання, уміння вести діалог з конкретним школярем. Урок у класі повинен створювати всі умови для різнорівневої диференціації.

Сучасний учитель сільської початкової школи має володіти методикою співпраці з малими групами. Необхідними є розробки і впровадження в практику взірців різних форм навчання – індивідуально-групового, різнорівневих класів тощо.

Серед позитивних зрушень сільської школи визначимо роботу шкіл альтернативного типу, впровадження новітніх інноваційних технологій навчання, інтерактивних та інтегрованих методів навчання, розвиток здібностей та обдарувань учнів. Виникає необхідність в оновленні методів та прийомів навчання, у формуванні в учнів предметних і життєвих компетентностей. Сільська школа повинна змінювати свої функції, варіювати навчальні завдання, розширювати свою роль в одержанні альтернативних та варіативних способів освіти.

Метою учителя сільської школи на нинішньому етапі розвитку України є забезпечення виходу кожного учня на рівень базової освіти та розвитку його пізнавальної і творчої активності, формування не тільки предметних компетентностей, а й самоосвітніх. Тому всі аспекти навчання повинні бути спрямовані на розвиток творчої особистості, розкриття обдарованості кожної дитини.

Щоб зацікавити учнів, треба дбати про гармонійне поєднання мотиваційного, змістового, процесуального та розвивально-виховного компонентів уроку. Як показують сучасні дослідження, необхідно, *по-перше*, змінити ставлення до навчання як до непосильної, ненависної праці. Вона має приносити радість і задоволення дітям. *По-друге*, вирішення потребує проблема перевантаження учнів навчальними дисциплінами. Для цього варто інтегрувати предмети, наприклад, природничого і філологічного спрямування. *По-третьє*, пасивні методи і форми навчання і виховання доцільно видозмінити на активні форми співпраці вчителя і учня. *По-четверте*, інноваційних перетворень і особливого ставлення до себе вимагає урок як основна форма організації навчання у початковій школі.

Сьогодні в освіті відчутний пріоритет загальнолюдських цінностей. Згідно з особистісно-діяльним підходом до організації навчального процесу в центрі його перебуває той, хто вчиться. Формування особистості та її становлення відбуваються у процесі навчання, при цьому слід дотримуватися певних умов:

- створення позитивного ставлення до навчання;
- забезпечення атмосфери співпраці в колективі для досягнення спільних цілей;
- можливість вільно висловлювати свої думки;
- корінна зміна функції вчителя, який є не засобом „похвали і покарання”, а порадиником, старшим колегою.

Усім цим умовам відповідають новітні інноваційні педагогічні технології, які необхідно упроваджувати в практику впродовж наступних десяти років учителями початкових класів усіх сільських ЗОШ I-III ст. Тут йдеться про використання інтерактивних методик, прогресивних методів навчання. Колективи шкіл повинні працювати над проблемою „Удосконалення уроку шляхом особистісно орієнтованого навчання і виховання”.

Девізом педагогічної діяльності вчителів вважають слова А. Ейнштейна: „Уміє вчити той, хто вчить цікаво”. Тому потрібно намагатися творчо, по-новому розв'язувати актуальні завдання сучасної освіти, спрямовані на гуманізацію та демократизацію навчально-виховного процесу в школі.

Немає нездібних чи бездарних дітей, бо у кожної маленької людини є задатки до певного виду діяльності. Але ці нахили у кожного різні.

Як вчити і виховувати дітей з високими розумовими здібностями і тих, у кого знижена здібність до навчання – це питання має стати найактуальнішим питанням у професійній діяльності кожного вчителя-методиста. Під час навчання за інтерактивною моделлю вчителі мають застосовувати ділові та рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, фронтальне опитування, круглий стіл, дебати тощо.

Дослідження показують, що навчання в сільській школі можна організувати таким чином, що джерелом знань виступатиме не тільки вчитель, а й комп'ютер, телевізор, відео. Учні відповідно повинні вміти осмислювати отриману інформацію, трактувати її, застосовувати в конкретних умовах; водночас думати, розуміти суть речей, вміти висловити власну думку. Саме цьому сприяють інтерактивні технології навчання.

Процес навчання у школі вчителі планують у формі групової, парної співпраці, роботи трійками (сусід ліворуч, сусід праворуч). Здійснюється пошук, присутнє розмаїття думок, які колективно обговорюються, організовується робота за інтересами, розвивається критичне мислення тощо. Усі ці дії мають вихід на самостійний рівень „Ось як я вмію”.

Особлива увага приділяється груповій співпраці, бо вона має переваги над іншими прийомами роботи.

Дуже корисними є картки-опори, що допомагають у висловленні думки дитини щодо проблеми, яка обговорюється: „На мою думку,...”, „Спробую запропонувати...”.

У сучасній школі вдалим було б впровадження елементів інтерактивного навчання на уроках читання. Доцільно тут використовувати дидактичні та рольові ігри, моделювати життєві та створювати проблемні ситуації. Вирішення певних проблем відбувається переважно в груповій формі. Кожний член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, оскільки зусилля кожного потрібні для успіху всієї групи. Кооперативне навчання відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати природне прагнення кожної людини для спілкування, сприяє досягненню учнями кращих результатів засвоєння знань і формування вмінь.

Саме технологія організації групової діяльності школярів формує пізнавальну активність, мотивацію. Утворюючи групи, слід враховувати не тільки поділ за інтересами, інтелектуальними можливостями, а й типом темпераменту, характеру, стилем навчання тощо. Так, з-поміж прийомів поділу на групи у школі повинні використовувати поділ за інтересами, за кольорами на картках, за геометричними фігурами, за прізвищами чи іменами дітей, жанрами літератури тощо [2, с.128].

Особливу увагу в школі відводять розвитку творчих здібностей та естетичних смаків. Навчання і виховання має здійснюватися на взаєминах любові і поваги один до одного, а не влади і підкорення.

У навчальному процесі використовуються творчі завдання художньо-естетичного спрямування, які, по-перше, є інтегрованими, тобто охоплюють музику, літературу, образотворче мистецтво; по-друге, багатofункціональними, бо забезпечують не лише досягнення дидактичної мети, а й сприяють формуванню та розвитку якостей і властивостей творчої особистості; по-третє, „портативними”, тобто такими, що не потребують для свого виконання великих часових затрат, не є прив'язаними до певного програмового матеріалу.

Учителі повинні щиро вірити, що кожна особистість обдарована. Ця віра є базисом у педагогічній діяльності колективу. Без віри в дитину, без співпраці з нею вся педагогічна премудрість, уся новітня технологія навчання руйнується. Ця віра допомагає вчителю не тільки навчати, а й розуміти внутрішній світ дитини, бачити зростання ерудиції, творчої уяви.

Сьогодні вчителі сільських шкіл зазнають чимало труднощів. Незважаючи на падіння престижу освіти, переоцінку цінностей, відчуження, духовне зубожіння, вони продовжують сяяти „розумне, добре, вічне” і намагаються зробити це якнайкраще. Адже ніякими розмірами заробітної платні не можна виміряти дитячу любов, відданість, повагу. Учитель, котрий розуміє школяра, переймається його проблемами, поважає гідність дитини, виховує повагу до старших, і є тим взірцем, до якого прагнуть учні.

Отже, організація життєдіяльності сільських початкових шкіл вимагає активного втручання і допомоги наукової громадськості у вирішенні їх проблем, взаємодії і співпраці з органами влади, школами-ліцеями, гімназіями тощо. Застосування вже апробованих учителями технологій навчання і виховання уможливить активізацію школярів, а навчальний процес стане невимушеним. Для кожного педагога не таємниця, що молодший школяр відрізняється від дорослої людини не обсягом знань і вмінь. Ця відмінність – якісна: він про все міркує по-своєму, бачить і оцінює по-своєму. Тому сучасний розвиток учня сільської школи потребує рішучого переведення його з позицій виконавця в позицію співавтора, співвиконавця всього навчального процесу. Проте спеціального вивчення та подальшої розробки вимагають концептуальні засади організації сільської школи, конструювання певного змісту та технологій навчання.

Джерела та література:

1. Бех І. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого навчання / І. Бех // Початкова школа. – 2003. – № 3. – С. 16-17.
2. Карабінович Л. Формування пізнавальної активності молодших школярів через систему технологічних прийомів навчання / Л. Карабінович // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2004. – № 2. – С. 125-128.
3. Підсумкова колегія МОН. Освіта в інноваційному поступі суспільства : тези доповіді Міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 р. // Освіта України. – 2006. – № 60-61.